

A német zsidóság koronázási adója

II. Albert idejében.

Írta: DR. ÁLDÁSY ANTAL

Felolvastatott a M. Tud. Akadémia II. osztályának 1924 október 20-án tartott ülésén.

A M. Tud. Akadémia II. osztályának 1916 február 7-iki ülésén mutattam be tanulmányomat a német zsidóság megadóztatásáról Zsigmond császár koronázása alkalmából. Ismertettem akkor ennek az adónak mivoltát, rámutatva arra, hogy ez az adónem egészen addig nem szerepelt a német zsidók fizette adók között, új adónem volt, mely analógiáját találja a német zsidók által a német király trónraléptekor fizetett adóban, amelyet Zsigmond a császárkoronázás alkalmával is bekövetelt, Már 1416/17-ben jelezte volt, hogy ezt a megadóztatást eszközölni fogja, mihelyt a császári koronát elnyeri, ami 1432-ben megtörténvén, 1434-ben a megadóztatást is keresztül vitte. Említettem akkor azt is, hogy ez az adó nemcsak hogy érzékenyen sújtotta a német zsidóságot, hanem veszedelmes precedenst is alkotott II. Albert és III. Frigyes idejére, amikor Zsigmondra való hivatkozással újból kivetették ezt az adót a német zsidóságra. Tanulmányomat most kiegészíthetem a II. Albert idejében történt adókiivetés ismertetésével.

I.

Albert osztrák herceget 1438 március 18-án választották meg a német fejedelmek a birodalom trónjára. A választás hírért követség vitte meg Albertnek, aki már március 29-ike előtt értesült külön küldönc útján a megtörtént választásról. A küldönc Budán találta Albertet, aki innen Bécsbe indult. Április 8-án Albertet már Bécsben találjuk, és itt fogadta április 27-én a választófejedelmek követségét, mely ünnepélyesen tudatta vele a választást, melyet Albert elfogadott.

A birodalmi ügyek rendezése céljából Albert csakhamar összehívta a rendes szokásnak megfelelőleg a birodalmi gyűlést Nürnbergbe. Május 5-én kelt a királyi meghívólevél, mely a gyűlés kezdetét július 13-ra tűzte ki. A meghívó a birodalmi gyűlés tárgyaiul, a birodalmi reform és a közbéke ügyét, a birodalom pénzügyeinek rendezését, valamint az igazságszolgáltatás reformját jelölte meg.¹ E kérdéseket a német birodalmi városok az 1438 május és július hava között tartott tanácskozá-

¹ A meghívólevél Deutsche Reichstagsakten XIII. köt. 199. szám.

saikon vitatták meg. A reánk maradt városi levelezés érdekesen világítja meg a városoknak e kérdésekre vonatkozó nézeteit és javaslatait.¹ A birodalmi gyűlés tanácskozásainak tárgyát képezte továbbá az egyházi kérdés, – a baseli zsinat ügye – valamint a Csehország elleni háború. Az 1438. évi júliusi birodalmi gyűlést követte ez év novemberében egy újabb birodalmi gyűlés ugyancsak Nürnbergben, amely hasonlóképpen a birodalmi reformmal, az egyházi kérdéssel és a hussziták elleni háborúval foglalkozott. Mindkét birodalmi gyűlésről eddig csak gyér ismereteink voltak. W. Wostry, aki Albert választásával legutoljára foglalkozott részletesebben,² e birodalmi gyűlésekről csak rövid ismertetést adott, mint-hogy a reájuk vonatkozó okleveles anyag akkor még nem látott volt napvilágot.³

Mindkét birodalmi gyűlésen szóba került, noha nem szerepelt a megjelölt tanácskozási tárgyak között, a németországi zsidók megadóztatásának ügye is. A megadóztatás terve először az 1438 május-június hó folyamán Bécsben tartott tanácskozásokon merült fel, melyek a választófejedelmeknek a választás megtörténtét hírül hozott követtségével tartattak. E tanácskozásokon résztvettek többen a birodalmi fejedelmek és főbb birodalmi hivatalnokok közül is, így Weinsbergi Konrád, a birodalmi örökös kamarás, kit Albert 1438 április 25-én vett szolgálatába évi 1500 forint fizetéssel.⁴ A birodalmi kamarás, aki mint tudjuk az 1434. évi koronázási zsidóadó kivetése és behajtása körül döntő szerepet játszott, úgy látszik, mindjárt hivatalba lépése után előállott a megadóztatásra vonatkozó tervével és előterjesztése elfogadtatott. Amidőn Weinsbergi Konrád Albert szolgálatába lépve, útnak indult Bécs felé, egy Pro memoria-t készített, melyben feljegyezte az uralkodóval megbeszélendő ügyeket. Ezek között szerepelt a zsidóadó és a Goldener Opferpfennig ügye is.⁵ Amíg azonban Zsigmond idejében a császárkoronázásra hivatkoztak az adókivetés alkalmával, addig most más okokkal támogatták azt. A birodalom szorult helyzetén kívül a Csehország elleni vállalkozásra és az Aachenben megtartandó német királyi koronázásra hivatkoztak. 1438 május folyamán aztán megtették az első intézkedéseket az adó kivetésére.

A megadóztatás keresztülvitelével ez alkalommal is Weinsbergi Konrádot bízták meg, aki május első felében fogott hozzá az előkészületekhez. Munkájában tervszerűen és nagy körültekintéssel járt el. Mindenekelőtt egy katasztert készített arról, hogy a birodalomban hol, mely fejedelem, város stb. területein tartózkodnak zsidók, akikhez azután felszólítás ment, hogy megbízottaikat az adótárgyalásra Nürnbergbe küldjék ki.

Weinsbergi Konrád e jegyzék összeállításánál emlékezetére támaszkodott. Bécsi tartózkodása alatt nem voltak kezeügyében az 1434. évi megadóztatásra vonatkozó iratok és feljegyzések és azért a jegyzékben két ízben is mondja, hogy nem áll jót annak helyességéről, vajjon egyik

¹ U. o. 200-221. számok.

² König Albrecht II. 1437-1439. Prag, 1906/1907.

³ Kiadva a Deutsche Reichstagsakten XIII. kötetében.

⁴ V. ö. Conrad von Weinsberg des Reichs-Erbkämmerers Einnahmen und Ausgaben Register von 1437. und 1438. Stuttgart, 1850. a 34. lapon. (A Bibliothek des literarischen Vereins in Stuttgart 18. füzeté.)

⁵ „Item de zgleichen umb Judenstuher und gulden opferphenig” R. T. A. XIII. köt. 41. szám, 7. pont.

vagy másik helyen nincs-e több vagy kevesebb zsidó lakos.¹ A jegyzék két részre oszlik. Az első rész magában foglalja az egyházi és világi fejedelmeket, a második a birodalmi városokat és az osztrák örökös tartományokat.²

Az egyházi fejedelmek a következők: a mainzi, kölni, trieri, magdeburgi, salzburgi és brémai érsekek, a strassburgi, bambergi, würzburgi, halberstadti, naumburgi, merseburgi, münsteri, passauai, eichstädti, hildesheimi, mindem, augsburgi és speyeri püspökök és a fuldai apát.³

A világi fejedelmek a következők: a jülich-bergi herceg, István herceg simmern-zweibrückeni pfalzgróf, Ruprecht király fia, Ottó, János és Henrik bajor hercegek, id. és ifj. Lajos bajor hercegek, a badeni, rötelníes a” három brandenburgi örgróf, a nürnbergi várgrófok, a württembergi, wirneburgi, wertheimi, hennebergi, schwarzburgi, anhalti, stolbergi és castelli, solmsi, nassauai és hanauai grófok, nemkülönben a mannsfeldi, querfurti, eppensteini, isenburgi és rünkeli kerületek urai. Felemlíti továbbá a jegyzék a pfalzgróf váraihoz tartozó zsidókat, végül megemlíti Weinsbergi Konrád, hogy a német lovagrend területem is laknak zsidók, de ezeket nem sorolhatja fel, mert nem emlékezik pontosan rájuk.

A birodalmi városok sorában majd minden jelentősebb város nevével találkozunk. Ezek: Nürnberg, Regensburg, Braunschweig, Erfurt, Nordhausen, Quedlinburg, Mühlhausen, Aschersleben, Dortmund, Ulm, Konstanz, Winterthur, Villingen, Schaffhausen, Rothenburg a/d. Neckar, Rothenburg a/d. Tauber, Horbe, Heigerloch, Schweinfurt, Heilbrunn, Gemünden, Nördlingen, Werde, Bopfingen, Heidingfeld, Frankfurt, Worms, Friedberg, Geilnhhausen, Wetzlar, azonkívül az elsassi tartományi vogtság, az égeri vidék, végül az osztrák hercegek birtokát képező breisgaui és sundgaui területek.

Weinsbergi Konrád, miután a jegyzék teljességéért felelősséget nem vállalt, azzal az indítvánnyal lépett elő, hogy intézzenek a jegyzékben felsorolt helyeken lakozó zsidósághoz, illetőleg azok uraihoz leveleket a megadóztatás ügyében, melyek segítségével megállapítást nyerhetne az is, vajjon nem laknak-e az illető területeken oly helyeken is zsidók, amely helyek a jegyzékben nincsenek felemlítve.

A jegyzék elkészültével körülbelül egy időben megtörtént a zsidóadó felbecslése is, hogy mily összeg várható az egyes helyekről adó fejében. E műveletről két jegyzék maradt reánk. Az egyiknek készítője Nachem bécsi zsidó volt, a másiké Weinsbergi Konrád, aki ezt a jegyzéket szintén emlékezetből állította össze. A két jegyzékben feltüntetett összegek lényegesen különböznek egymástól. A Nachem-féle jegyzék feltűnően magasra taksálja az egyes zsidó községek adózókéességét, míg Weinsbergi Konrád jegyzéke lényegesen kisebb összegeket tüntet fel. Az eltérést a két jegyzék között nehezen tudjuk megmagyarázni. Van olyan nézet, mely azt tartja, hogy Nachem a beclést azért eszközölte oly magasra, hogy ezzel mintegy nevetségessé tegye az egész akciót. Ez azonban nem valószínű. Sokkal valószínűbb, hogy Nachem zsidó létére jobban ismerte hitfiorsosai teherviselőkéességét és ennek megfelelően végezte a beclést. Weinsbergi Konrád jegyzéke szorosan követi a Nachem-

¹ A jegyzék R. T. A. XIII. köt. 227. szám.

² A jegyzék R. T. A. XIII. köt. 227. szám.

³ A speyeri püspök a rajnai Pfalzban Landau városát bírta. A jegyzék az itt lakó zsidók után vette fel a püspököt.

féle felsorolást, tehát ennek alapján készült. Weinsbergi Konrád, úgy lát-szik, túlmagasnak tartván Nached-féle becslést, annak összegeit az 1434. évi adózás tényleges eredményéhez képest – emlékezete alapján – leszállította.¹

A két jegyzék áttekintését a következő táblázat mutatja:

A város vagy zsidóközség neve	Nachem zsidó adójavaslata	Weinsbergi Konrád 1438-iki jegyzéke
Aschersleben	L. Mühlhausen	—
Augsburg	2000	1200
Augsburgi püspök	200	200
Bambergi püspök	2000	300
Bergi herceg	1000	—
Boroszló	3000	—
Brandenburgi örgróf	1000	400
Brandenburgi örgrófság	5000	—
Braunschweig	100	100
Calbe	400	L. magdeburgi püsp.
Csehország	3000	—
Eichstädti püspök	200	200
Elsassi osztrák birtokok	1000	150
Elsassi tartományi vogtság	2000	400
Eppensteini grófok	300	—
Erfurt	6000	3000
Ernő bajor (müncheni herceg)	2000	800
Éger	800	—
Feldkirch	L. Zürich	L. Zürich
Frankfurt	1000	600
Friedberg	1000	150 ²
Frigyes osztrák herceg	4000	—
Geilnhhausen	L. Friedberg	L. Friedberg
Hanau grófok	500	200
Heigerloch	L. Rothenburg	a/d. Neckar
Heilbronn	400	400
Hennebergi grófok	400	—
Henrik bajor herceg	4000	—
Henrik schwarzburgi gróf	1000	400
Hildesheimi püspök	200	200
Horbe	L. Rothenburg	a/d. Neckar
István herceg ³	400	—
Konstanz	L. Zürich	L. Zürich
Köpflin odenburgi zsidó	2000	—
Kölni érsek	10000	600

¹ A Nached-féle jegyzék RT A. XIII. 228. szám. A Weinsbergi Konrád-féle jegyzék u. o., XI. 165. szám. Hogy Weinsbergi Konrád jegyzéke a Nached-féle jegyzék után készült, az kitűnik Weinsbergi Konrádnak egy feljegyzéséből: „alsNached der Jude zu Wienne den Juden ansley was sie geben sollen, das in keinem wegh gesin makte”; u. o. XL 305. oldal, 1. jegyzet.

² Geilnhhausen és Wetzlarral együtt.

³ Ruprecht király fia, zimmern-zweibrückeni pfalzgróf.

A város vagy zsidóközség neve	Nachem zsidó adójavaslata	Weinsbergi Konrad 1438-iki jegyzéke
Lajos ingolstadti herceg	2000	—
Magdeburgi püspök	2000	800
Magyarország	3000	—
Mainzi püspök	3000	600
Mainz városa	3000	2000
Merseburgi püspök	1000	100
Metzi püspök	400	—
Milanói herceg	5000	—
Mühlhausen	2000	—
Német nagymester	400	—
Nordhausen	l. Mühlhausen	—
Nördlingen	600	200
Nürnberg	10000	4000
Oppenheim	4000	1000
Osztrák hercegek, ifjabb.	12000	—
Ottó bajor herceg	2000	200
Öttingeni grófok	1000	—
Passau	400	50
Quedlinburg	l. Mühlhausen	—
Rappoltstein urai	300	—
Regensburg	4000	1400
Rothenburg a/d. Neckar	2000	200
Rothenburg a/d. Tauber	1500	600
Salzburgi püspök	1000	800
Schaffhausen	l. Zürich	l. Zürich
Schweidnitz	2000	—
Solmsi grófok	300	—
Speyeri püspökség	1500	200
Sponheimi grófok	600	600
Stolberg	400	—
Strassburgi püspök	1000	150
Szászország	15000	4000
Thüringia	2000	Szászorsz.-gal együtt
Trienti püspök	1000	—
Ulm városa	2000	600
Villingen	500	200
Werde	300	150
Wertheimi grófok	—	300
Westfália	1000	—
Wetzlar	l. Friedberg	l. Friedberg
Wirneburgi grófok	1800	—
Worms	600	100
Württembergi gróf	1000	300
Würzburgi püspök	600	—
Zürich	9000	2000

¹ Ehhez járul még a rappoltsteini zsidók által 1438-ban adott két hordó bor, melynek értékét az 1438-iki jegyzék 30 frtra teszi.

A végösszeg a NACHEM-féle jegyzék szerint 156.100 frtot tesz ki, míg Weinsbergi Konradé 29.850 frtot, a különbözet tehát 126.250 frt. Az 1434. évi akció 41.838 frt 13 cseh garast eredményezett. Ezt az összeget tartotta, mint látszik, Weinsbergi Konrad irányadónak akkor, amidőn – mint erről még később lesz szó – a német zsidósággal a harmadpfennig helyett átalányösszegben kívánt megegyezni. Ez az átalányösszeg 40.000 frtot tett ki, tehát csak valamivel volt kevesebb, mint az 1434. évi adózás végeredménye.

Albert király elfogadta Weinsbergi Konrad előterjesztését. Május 17., 18. és 24-én keltek a királyi körlevelek a birodalmi fejedelmekhez és rendekhez, melyekben ezekkel tudatja, hogy a birodalom szorult helyzete miatt, a Csehország ellen megindítandó hadjárat és az Aachenben tartandó koronáztatás költségeire igénybe óhajtja venni a területeiken lakozó zsidókat, amiért is felhívja őket, gondoskodjanak arról, hogy a zsidók megbízottaikat a július 13-ára Nürnbergbe hirdetett birodalmi gyűlésre küldjék el, ahol a királyi megbízottak, elsősorban Weinsbergi Konrad, velők a harmadpfennig lefizetése tárgyában tanácskozni fognak.¹ Május 26-án a savoyai herceghez és a ferrarai és mantuai örgrófokhoz intézett Albert hasonló tartalmú leveleket, de ezek a levelek Weinsbergi Konradnál rekedtek, úgy hogy később a megkeresést meg kellett újítani.²

Weinsbergi Konrad, miután megkapta a királytól a formális megbízást, megkezdte az előkészületeket az adó kivetéséhez. Szándéka volt, hogy visszatérve az osztrák részekről a birodalomba, személyesen fogja ebben az ügyben a fejedelmek egy részét felkeresni, de körútja elmaradt. Május 27-én kelt levelében tudósította a fejedelmeket, hogy közbejött akadályok miatt nem keresheti fel őket személyesen és ezért megküldte nekik a királynak a zsidóadó ügyében kelt, már említett levelét azzal a kéréssel, hogy az adóakciót tőlük telhetőleg támogassák.³

A politikai helyzet a birodalomban ugyanis időközben bonyolulni kezdett. Lengyelország és Csehország között szövetség létrejöttétől lehetett tartani, ami a birodalomra rendkívüli veszélyt rejtett magában. Albert király ezért elhatározta, hogy a birodalmi fejedelmekhez fordul fegyveres támogatásért. Weinsbergi Konrad és Haupt Pappenheim birodalmi marsall megbízást nyertek a királytól, hogy keressék fel a birodalmi fejedelmeket, tőlük szükség esetére a király részére fegyveres támogatást kérve. Weinsbergi Konrad e megbízással valószínűleg június elején kelt útra. A fogadtatás, melyben az egyes fejedelmeknél részesült, azt mutatta, hogy a fejedelmek tisztában voltak azzal, hogy mit jelent a birodalomra a cseh-lengyel szövetség. Különösen a Csehországgal határos terület urai fejezték ki készségüket a kívánt támogatás megadására. Weinsbergi Konrad ezt az alkalmat természetesen arra is felhasználta, hogy egyes fejedelmekkel a zsidóadó ügyét is megtárgyalja. Ezt Albert bajor hercegnek június 9-én atyjához, Ernő herceghez intézett leveléből tudjuk, melyből látjuk, hogy Weinsbergi Konrad június 8-án átadta Albert hercegnek a királynak a zsidóadó ügyében irt levelét.⁴

Weinsbergi Konrad ezen újabb megbízatása miatt tehát nem volt

¹ R. T. A. XIII. k. 229-230. számok. A május 17-iki levél vivője Bosse Vitzum lovag meg volt bízva a címzettek az ügyről élő szóval is informálni.

² U. o. 231. szám.

³ R. T. A. XIII. k., 232. szám.

⁴ U. o. 244. szám.

abban a helyzetben, hogy az adótárgyalásokat mindenütt személyesen végezze el. Ezért a legtöbb helyre maga helyett megbízottakat küldött, akik a május 17-i és 27-i leveleket a címzetteknek kézbesítették. Erről egy jegyzék számol be, melyet Weinsbergi Konrád 1438 június 8-a után állított össze.

0 maga Albert bajor hercegen kívül János bajor herceggel tárgyalt személyesen, azonkívül Albert herceggel atyja, Ernő hercegre vonatkozólag is érintkezésbe lépett.

Albert királynak május 17-i levelét Bosse Vitztum lovag a következőknek adta át: a szász hercegnek (aki egyúttal thüringiai tartománygróf és meissenai örgróf), a thüringiai tartománygrófnak, ifj. Frigyes brandenburgi örgrófnak, Henrik schwarzburgi grófnak, Botten stolbergi grófnak, a gleicheni, mansfeldi és querfurti grófoknak, a magdeburgi és merseburgi püspököknek, továbbá Erfurt, Mühlhausen és Nordhausen városoknak.

Weinsbergi Konrád május 27-i levelét a mainzi, kölni és trieri érsekek, a würzburgi püspök, a rajnai pfalzgróf, a brandenburgi örgróf és Ottó bajor herceg vették kezükhöz.

Vendeler Gerhard, Weinsbergi Konrád borbélya a solmsi grófokhoz, a német lovagrend nagymesteréhez, a wirneburgi és spanheimi grófokhoz, a bergi herceghez, továbbá Regensburghoz és Nürnberghez, a württembergi grófhhoz, Mainzhoz, a leiningeni grófhhoz, Frankfurt, Hanau, Yssenburg, Eppenstein, Friedberg, Geilnhausen, Wetzlar, Oppenheim, Heilbronn, Rothenburg a/d. Tauber, Worms, Dortmund, Osnabrück városokhoz és a speyeri káptalanhoz küldetett ki.

Haupt Pappenheim, a birodalmi örökös marsall, Weinsbergi Konrád nagybátyja Augsburg, Werden, Nördlingen és Öttingen városoknak, valamint az augsburgi és eichstädti püspököknek adta át a leveleket.

Yffelstadti Wiggenheim György, Weinsbergi Konrád alkalmazottá Ulm, Konstanz, Zürich, Feldkirch, Schaffhausen, Rothenburg ad. Neckar, Horbe, Heigerloch, Schönberg, Villingen városokat, továbbá a badeni örgróft, az elsassi tartományokat, az osztrák uralom alatt álló részeket, nemkülönben a rappoltsteini területeket, a strassburgi püspököt és István bajor herceget kereste fel.¹

A svájci részekre a svájci származású Mózes zsidó küldetett ki.²

A küldöttség, mélyet ekkor Albert király a pápához menesztett, a passauai püspök vezetése alatt a Milano, Trieszt, Mantuához szóló leveleket vitte magával.

Magyarországot és az osztrák örökös tartományokat, továbbá Morvaországot Weinsbergi Konrád kikapcsolta az általa vezetett akcióból. Ezekben az országokban, terve szerint, Albert maga – helybeli – emberei által szedette volna be az adót.

Gyssler János udvari írnok a salzburgi érsekhez és Henrik bajor herceghez küldetett ki.

Levelek mentek továbbá az adó ügyében Lajos ingolstadti bajor herceghez, az égeri részekre, János wertheimi grófhhoz, a hennebergi grófokhoz, a castelli és rheinecki grófokhoz, továbbá Bambergbe, a frank részek lovagságához, a hildesheimi és halberstadti püspökökhöz, Quedlinburg, Braunschweig és Gemünden városokhoz.

¹ R. T. A. XIII. köt. 233. szám.

² Weinsbergi Konrád idézett számadáskönyve, 48. oldal.

Bele volt vonva az adóakcióba, amint már említettük, a savoyai herceg is.

Nem ment felhívás a zeitzi püspökhöz, a lotharingeni és bar-i hercegségekbe, Bernbe, Solothurnba és a többi svájci területekre, a rötelni örgrófhhoz és János freiburg-neuenburgi grófhhoz.¹

Természetes, hogy már ezek az előmunkálatok is meglehetősen költségekkel jártak. A küldöncöket, akik a leveleket széjjel vitték, tizetni kellett, ellátásukról gondoskodni és ehhez a költségekhez járultak még egyéb dologi kiadások is. A költségekről nagyjában Weinsbergi Konrád számadáskönyvei nyújtanak tájékoztatást. A számadáskönyvek kettős redakcióban maradtak ránk. Az egyik a már idézett 1850-iki kiadásban látott napvilágot, a másikkak a zsidóadóra vonatkozó részeit a Deutsche Reichstagsakten XIII. kötete tartalmazza.²

A királyi kancellária személyzete a különböző levelek megírásával meglehetősen meg volt terhelve. Weinsbergi Konrád ezért külön jutalomban részesítette a személyzetet és május 30-án 6 frtot osztattot ki köztük.

A küldöncdíjakra fordított kiadások az egyes küldöncök nevei alatt vannak elkönyvelve. Ezek a következők:

Vifelstadi Wiggenheim György részére körútjának megkezdése előtt egy hátas-lovat vásároltak, mely 20 rajnai forintba került. A ló útközben Ulmban megdöglött, mire Wiggenheim György másik lovat vásárolt 5 frtért. A második jegyzék 1 ló árát 11 frtra teszi. Útiköltség fejében 10, illetve 15 frt van elkönyvelve. E szerint Wiggenheim György küldetésének költségei 35, illetve 46 frtot tettek ki.

Vendler Gerhard hátaslova 16 magyar frtba került, míg útiköltség fejében Weinsbergi Konrád 10 frtot fizetett ki neki. A második jegyzék szerint Vendler a hátaslova a királynétól kapta ajándékba, útiköltségeit pedig a jegyzék 20 frttal könyveli el. Megjegyzendő, hogy Weinsbergi Konrád úgy Wiggenheimnek, mint Vendlernek meghagyta, hogy mindenütt, ahol megfordulnak, a tartózkodási költségeket számítsák fel az illető hely zsidóinak és fizetessék meg azokat általuk. A kiküldöttek tartoztak ezt feljegyezni, valamint feljegyezni azt is, hogy hol, mely helyeken tagadták meg a zsidók e költség megtérítését.

A bambergi és würzburgi püspökökhöz és a hennebergi grófokhoz menesztett küldöncöt Weinsbergi Konrád nürnbergi házigazdája, Hanns Sigwin közvetítésével fogadta fel, aki nevezetteken kívül még a szász herceghez is vitt levelet a pápa és a zsinat ügyében, s azonkívül megbízatása volt még a frankföldi lovagság és városok egyike-másikához. E küldönc az első jegyzék szerint 3 frtot, a második szerint 4 frt 30 dénárt kapott.

A Frigyes brandenburgi örgrófhhoz küldött levélvivő az örgrófnak Albert király levelét a lengyel-ügyben is kézbesítette s meg volt bízva azonkívül a zsidóadóra vonatkozó leveleket Quedlinburg, Aschersleben és Braunschwzsgban is átadni. Költségei gyanánt az első jegyzék az egész útra 14 frtot tüntet fel, a második 9 frtot, amelyből 5 frt esik a nevezett városokba tett útra.

A svájci részekre küldött Mózes zsidó lova 10 frtba került, útiköltségei pedig szintén 10 frtot tettek ki.³

¹ R. T. A. XIII. köt. 233. sz. Ennek utolsó sora így hangzik: „Nota, noch umb Affoy und den landen”. Hogy ez alatt mit kell értenünk, nem tudjuk, talán Savoyát.

² 334. szám, mely mindkét számadásnak a tárgyra vonatkozó részeit párhuzamosan közli.

³ Számadáskönyv, 1850. évi kiadás, 48. lap.

Schweinfurtra Endres Seman és Steffens Gryhern küldettek ki. Ezek öt lóval indultak útnak és öt napig voltak utón. Költségek fejében 6 frt 11 dénár, illetve 9 frt 5 cseh garas van elkönyelve. E kettő kiküldetése nem történt tulajdonképpen a zsidóadó ügyében. Schweinfurt városa hatalmaskodást követett el a városban lakó zsidókkal szemben, azokat elfogatta és 6000 frt erejéig megsarcolta őket. Weinsbergi Konrád ez ellen panaszt emelt a tartományi törvényszéknél és beadványában részletesen kifejtette, hogy a városnak erre joga nem volt, s hogy eljárása a birodalom érdekeit sérti. A város eljárása annál súlyosabb megítélés alá esik, mert a hatalmaskodást trónüresedés idején követte el. A király is károsodott, mert a harmadpfennigbőli bevétele kisebbedik. A város azon védekezését, hogy a zsidók fizette pénzen a schweinfurti várat vette meg és így közvetve a birodalom érdekeit szolgálta, Weinsbergi Konrád visszautasította azzal, hogy a vétellel a város a birodalomnak többet ártott, mint használt. Kérte, hogy a város köteleztessék a 6000 frt visszafizetésére, hogy mondassék ki a város szabadalmainak elvesztése, valamint kérte, hogy a város a királyi kamara fennhatóságának rendeltessék alá.¹ Albert maga május 17-én kelt levelével elrendelte a fogoly zsidók szabadonbocsátását és kimondotta, hogy a város e hatalmaskodásért neki, a királynak – lévén a zsidók a királyi kamara szolgálói – elégtétellel tartozik és felhatalmazta Weinsbergi Konrádot esetleges megtorló intézkedésekre.² Az ügy a városra nézve kedvezőtlenül dőlt el, mert a város köteleztetett a királynak 1800 frt büntetéspénzt fizetni, melynek lefizetéséről Weinsbergi Konrád 1438 április 7-én nyugtatta a várost.³

Az adózási akció kiterjesztése a savoyai herceg területére és Lombardiára már a Zsigmond-korabeli megadóztatás alkalmával is tervbe volt véve, de ennek eredményéről nincs tudomásunk. 1438-ban Weinsbergi Konrád a már említett Mózes zsidót, akit a svájci részekre küldött, megbízta azzal is, hogy puhatolja ki a zsidóság viszonyait nemcsak a Svájcban, hanem a savoyai részeken is. Arról az egy-két adatról, mely a savoyai akcióra vonatkozik, még alább lesz szó.

Ügy látszik, hogy a zsidók között akadtak egyesek, kik elköltözéssel akarták magukat az adózás alól kivonni. Erre mutat Weinsbergi Konrád számadásainak egy tétele, mely szerint értékre esett, hogy Lemblin zsidó, aki Ulm városának leggazdagabb zsidója volt, Lombardiába szándékozik menni. Weinsbergi Konrád a hír helyességének megállapítására és nevezettnek útjában való feltartóztatására Hanns Truchsesst, Stuber Konrádot és Münchingen Simont Wiesensteigbe küldte, amiből világosan kitűnik, hogy itt adómenekülés esete forgott fenn. Nevezett megbízottak 6, a második jegyzék szerint 9 lóval indultak útnak, útiköltségeik 4, illetve 12 frtot tettek ki.⁴

Az adó kivétel terve egyes helyeken, mint látszik, kedvező alkalmat szolgáltatott a zsidók elleni hatalmaskodások elkövetésére. A schweinfurti esetről az imént szólottunk, de úgy látszik, ez nem függött össze szorosan az adó kivétellel. Hatalmaskodást követtek el a mainzi érsek részé-

¹ A beadvány kivonata R. T. A. XIII. köt. 889. oldal, 4. jegyzet.

² A levél kivonata R. T. A. XIII. köt. 636. lap, 2. jegyzet.

³ M. Wiener, Regesten zur Geschichte der Juden in Deutschland während des Mittelalters I. Theil, Hannover 1862, a 195. lapon, az 593. szám alatt.

⁴ R. T. A. XIII. köt. 334. szám 14. pont. 1439 április 29. én Weinsbergi Konrád Binycher svájci zsidót küldte ki Ulm és Schaifhausenbe, az olasz földre költöző zsidók ügyében. Útiköltségre 2 frtot adott neki. Számadáskönyvek 65. oldal.

ről is, kinek aschaffenburgi vogtja a frankfurti zsidóság két megbízottját, kik az aaechni, kölni és frankfurti polgárok követivel együtt igyekeztek Nürnbergbe, elfogatta és hosszabb ideig fogva tartotta. Szabadonbocsátásuk érdekében Weinsbergi Konrád személyesen irt az érseknek, akinek megbízásából 1438 szeptember 3-án Leubing Henrik, az érsek kancellárja és udvarmestere, Hanns von Erlebach válaszoltak Weinsbergi Konrádnak, értesítve őt, hogy előterjesztést tettek ez ügyben uruknak, aki arra hivatkozott, hogy alkalmazottai úgy informálták őt, hogy a letartóztatás a vám- és révpénzek lefizetésének megtagadása miatt történt. Erre a levélre válaszolva Weinsbergi Konrád szeptember 12-én megkereste az érseket, hogy bocsássa szabadon a két zsidót, akik azzal védekeztek és védekezésüket az említett városok követi is megerősítették, hogy a követelt fizetéseket mindenütt teljesítették. Egyben figyelmeztette Weinsbergi Konrád az érseket arra is, hogy eljárása a zsidókkal szemben a királyi oltalom megsértését is magában foglalja, amit a király nem fog szó nélkül hagyhatni. Ebben a hatalmaskodási ügyben Weinsbergi Konrád személyesen is eljár, szeptember havában megjelent Mainzban, de hogy ott mit végzett, azt sajnos, nem tudjuk. Számadáskönyvei csak a kiadásokról tájékoztatnak minket. E szerint útiköltség fejében 6 fírtot könyvelt el, míg a 20 napra terjedő tartózkodás költségei az egyik számadáskönyv szerint 85, a másik szerint 125 fírtot tettek ki. Küldönce, ki az érsekhez intézett levelet vitte, 13 rajnai fírtot kapott.¹

Ezek azok a kiadások, melyek Weinsbergi Konrád számadáskönyvében a nürnbergi 1438. évi birodalmi gyűlés idejebeli adóakcióra vonatkoznak. Valószínű, hogy e kiadásokon kívül még egyéb kiadások és költségek voltak, de ezekről közelebbi adataink nincsenek.

II.

A megadóztatás terve az érdekelteknél természetesen nem talált kedvező fogadtatásra. Különösen az egyes városok foglaltak ellene állást. Sajnos, e tekintetben gyér adatok állanak rendelkezésünkre, de ezekből is látjuk, hogy a városok mindenütt felemelték szavukat és igyekeztek a zsidókat az adózás alól kivonni. Természetes, hogy nem önzetlenség és jóindulat vezette ebben az egyes városok tanácsait, hanem inkább a városok érdekeit kívánták ezzel megóvni. A rendelkezésünkre álló adatokból a következőket tudjuk meg:

Erfurt városa július 11-én tudatta Alberttel, hogy a zsidóadó tárgyában kelt levelét kézhez vette és azt közölte is a városban lakozó zsidókkal, akik hivatkoztak a súlyos gazdasági helyzetre, az általános drágaságra, melynek súlya alatt ők épp oly erősen nyögnek, mint a lakosság többi része. Hivatkoztak a zsidók továbbá arra is, hogy őket nagy károsodás érte különben is, elszegényedtek, a kölcsönbe kihelyezett pénzekben erősen károsodtak, amennyiben a tőke számos esetben elveszett. Egyrészüik – mondja a tanács levele – el is költözött a városból, számosan elhaltak, úgy, hogy Erfurtban a zsidóság számban és vagyonban erősen megfogyatkozott. A városban visszaradt zsidóság hivatkozott Zsigmond kiváltságlevelére, mely őket 10 évre mindennemű adózás alól felmenti és amelynek érvénye még 6 esztendőre terjed. Közölte a tanács továbbá a királlyal, hogy a zsidók Smoel zsidó személyében külön köve-

¹ R. T. A. XIII. köt. 334. szám, valamint az ahhoz csatolt jegyzetek.

tet küldtek a királyhoz Nürnbergbe, aki be fogja mutatni a királynak Zsigmond említett kiváltságlevelét. A város végül azzal a kéréssel fordult Alberthez, fogadná kegyesen Smoel zsidót, erősítse meg Zsigmond kiváltságlevelét és fogadja kegyesen a szerény ajándékot, melyet az erfurti zsidóság ennek fejében a királynak át fog nyújtani.¹ Sajnos, nem tudjuk hogy ez az ajándék készpénzből vagy arany-ezüstneműből állott-e, valamint nem tudunk semmit Smoel zsidó követségének lefolyásáról sem.

Heilbronn városával hosszabb ideig tartó konfliktus tört ki, melynek kiinduló pontja régebbi időben keresendő. A város már két évvel előbb fellépett a zsidók ellen és velők szemben erélyes rendszabályokhoz nyúlt. A város lakossága erősen szenvedett a zsidóküzte uzsora alatt és a hit-szónokok úgy a szószékről, mint a gyóntatószékben, felszólították a városi tanácsot e visszás állapotok megszüntetésére. A tanács ezért még Zsigmond életében fellépett a zsidók ellen és felmondta nekik a városban való tartózkodást.² Ez ellen Weinsbergi Konrád óvást emelt volt, egyrészt mert saját érdekeiben látta magát sértve, miután a zsidóadó e részeken már több mint száz év óta családjának volt elzálogosítva, másrészt mert a zsidók kiűzésével a király és a királyi kamara érdekeit is veszélyeztetve látta. Úgy látszik az 1438. évi akció megindításakor Weinsbergi Konrád újból szóvá tette a tanácsnak e lépését, mert a tanács imént idézett levelében, az előbb említett okokkal indokolja eljárását a zsidók ellen, és tiltakozik, mintha ez eljárással a király érdekeit akarta volna sérteni. Az ügy érdemére – vagyis az új adóra – nézve a tanács kifejezte abbeli meggyőződését, hogy a Heilbronnból kivándorolt zsidók új lakóhelyük zsidóságával együtt, kevesebb fizetésre nem lesznek kötelezhetőek, vagyis, hogy a reájuk rótt összeget csakúgy tartoznak megfizetni, mintha még Heilbronnban laktának. Weinsbergi Konrád erre a levélre augusztus 23-án válaszolt és figyelmeztette a tanácsot, hogy gondolja meg jól mit cselekszik s hogy eljárása minő következményekkel járhat. A konfliktus hosszabb ideig elhúzódott, miután a város nem osztotta Weinsbergi Konrád azon felfogását, hogy birodalmi városokban lakozó zsidókról csak a király van jogosítva rendelkezni. Az ügy lefolyásáról közelebbi tudomásunk nincsen, csak annyit tudunk, hogy a felek a kérdés eldöntését Ottó pfalzgrófra bízták mint döntőbíróra.³

A zsidókkal szemben követett politika elvándorlásra készítette a mainzi zsidókat is. Kivándorlásuk Mainzból 1438-ban történt, épp az adó-kivetés idejében, ami Weinsbergi Konrádot és társait, Schlick Gáspárt és Haupt Pappenheimet felszólalásra készítették a városnál. Julius 15-én kelt levelükben felhívják a várost, hogy tartózkodjon a zsidók ellen minden akciótól, tiltakoznak az ellen, hogy a város a zsidókat kivándorlásra kényszeríti, miután ez a királyi kamara nagymérvű megkárosodását jelenti és meghagyják a városnak, hogy ne merje a zsidókat háborgatni mindaddig, míg a király az ügyet meg nem vizsgálja.⁴ A város július 20-án kelt levelében tiltakozott az ellen, mintha őt a királyi kamara megkárosításának szándéka vezette volna, már csak azért sem, mert a zsidók saját elhatározásukból hagyták el a várost, anélkül, hogy erre kényszerítve lettek volna. Egyúttal kijelentette a város, hogy ha a király vagy megbízottai személyesen fognak Mainzba jönni, akkor élőszóval fognak

¹ U. o. 235. szám.

² L. a városnak augusztus 20-i levelét u. o. 239. szám.

³ U. o. 479. oldal és 240. sz.

⁴ U. o. 236. szám.

információt nyerni a város részéről a zsidók kivándorlásának okáról.¹ Amint már említettük, Weinsbergi Konrád 1438 szeptemberében a mainzi érseki zsidók ügyében tényleg Mainzban járt s valószínű, hogy ez alkalommal a városi zsidóság ügye is megbeszélés tárgyát képezte.

Nehézségeket támasztott az adózás ügyében Nürnberg városa is, pedig Weinsbergi Konrád épp erre a városra, illetve zsidóságára mint a legtekintélyesebbre számított elsősorban. A város az adófelszólításra körülményesen válaszolt és függőben kívánta tartani az adókivetést arra az időre, amikorára Albert Nürnbergbe érkezik. Weinsbergi Konrád válaszolva a városnak ezen felszólítására, hangsúlyozta, hogy itt a király és a királyi kamara érdekeiről van szó, nem pedig magánérdekekről. Hogy a város erre válaszolt-e és mit, azt nem tudjuk, de Weinsbergi Konrád július 27-e után újból felszólította a várost, hogy nyilatkozzék teljes határozottsággal, vajjon az adó behajtása körül akar-e neki segíteni vagy sem? A további fejleményekről itt sincs tudomásunk. Végül még Quedlinburg városának magatartására van adatunk. A város a király levelét csak július 9-én vette kézhez és ezért a tanács július 11-én értesítette a királyt, hogy a zsidók követei a kitűzött időre nem érkehetnek meg Nürnbergbe, azonban a zsidók rajta lesznek, hogy követek minél előbb útnak induljanak. Az ügy érdemére nézve a város tudatta, hogy falai között mindössze három zsidó férfi és három özvegy zsidó asszony lakik gyermekeikkel együtt, akik oly szegények, hogy éppen csak hogy megélhetnek. A város szintén utalt arra, hogy a quedlinburgi zsidók is bírnak egy kiváltságlevelet Zsigmondtól, mely őket tíz évre minden adózás alól felmenti. Ezt a kiváltságlevelet átiratban a város el is küldte a királynak, a királyi levelet átadó követ útján.³

Az adóakció további lefolyásáról, sajnos, nem állanak oly részletes adatok rendelkezésünkre, mint a Zsigmond-korabeli akcióra. A reánk maradt gyér adatokból azt látjuk, hogy a zsidók megbízottai nem jelentek meg nagyobb számban Nürnbergben. A frankfurti zsidóság két megbízottáról tudjuk, hogy ezek az aacheni, kölni és frankfurti polgárok követeivel együtt indultak útnak Nürnbergbe.⁴ Előbb említettük, hogy az erfurti zsidók Smoel zsidót küldték ki megbízottuk gyanánt Nürnbergbe,⁵ s hogy más városok is kilátásba helyezték a követek megjelenését. A nürnbergi tárgyalások lefolyásáról szintén nem vagyunk tájékoztatva. Csak azt tudjuk, hogy Weinsbergi Konrád, amint előbb idézett, július 27-e utáni leveléből kitűnik, az egész akció lefolytatásában elsősorban a nürnbergi zsidóság támogatására számított. A reánk maradt adatok azonban, hiányos voltak dacára is, némi tájékoztatást nyújtanak az adóakció pénzügyi oldalára nézve.

A zsidóadó, amint azt már említettük, ez alkalommal is vagyoadó jellegével bírt és pedig a harmadpfenniget igényelték. A nürnbergi tárgyalások folyamán azonban Weinsbergi Konrád és társai, Schlick Gáspár és Haupt Pappenheim eltértek ettől a tervtől, elejtették a vagyoadót és általánosságban kívántak megegyezni a zsidósággal. Az okok, melyek Weinsbergi Konrádot erre az elhatározásra bírták, abból az utasításból tudjuk meg, melyet 1438 augusztus 1-ön Alberthez küldött köve-

¹ U. o. 238. szám.

² U. o. 237. szám.

³ U. o. 234. szám.

⁴ U. o. 334. szám, 15. pont.

⁵ U. o. 235. szám.

tének, Hans Gerbernek adott, aki Albertet a Nürnbergben lefolytatott tanácskozásokról volt informálandó.³ E szerint a választófejedelmek, birodalmi fejedelmek és városok közül sokan felszólaltak a tervezett adózás ellen, tiltakozva – természetesen egyéni érdekekből – a zsidóság újabb megterhelhetése ellen. Ez a közbelépés volt az egyik ok. A másik az volt, hogy kitűnt, miszerint az adónak mint vagyonadónak behajtása nagyon sokáig el fog húzódni és tetemes költségekkel is jár. Végül pedig Weinsbergi Konrád előtt az a körülmény volt elöntő, hogy ez az általányösszeg alapul szolgálhatott egy későbbi rendszeres zsidóadóztatásnak. Mindezek alapján tehát megtörtént az általányozás és 33.000 firtban egyeztek meg. A megegyezés azonban csak ideiglenes volt, feltétlenül volt kikötve, hogy csak akkor válik végérvényessé, ha a nürnbergi tanácskozástól távol maradt zsidóság is hozzájárul ahhoz.² Albertnek 1439 február 22-i, még említendő leveléből tudjuk, hogy ezt az összeget később kikerekítették 40.000 firta, melyet két részletben kellett volna a zsidóságnak lefizetni.

A júliusi nürnbergi tanácskozásról Weinsbergi Konrád informálva Albertet, követe, Hans Gerber útján megkereste a királyt, hogy intézzen újabb felszólítást az adó ügyében a savoyai herceghez. Azonkívül konkrét javaslatokkal is állt elő a zsidókra vonatkozólag, melyek szorosan összefüggtek a birodalom pénzügyi helyzetével.

Láttuk előbb, hogy a birodalmi városok egy része, így Heilbronn, Schweinfurt, Mainz, de mások is, így pl. Augsburg, a zsidókkal szemben különböző hatalmaskodásokra ragadtatták magukat. Egy részük a zsidóknak egyenesen felmondta a tartózkodást, mások pedig különböző útonmódon kényszerítették a zsidókat az elvándorlásra, vagy rendkívül nagy adókkal terhelték meg őket. Minthogy a zsidók a királyi kamara szolgálói voltak, természetes, hogy a városok eljárása velők szemben a királyi kamara bevételének jelentékeny megcsappanását jelentette. Ezt a körülményt Weinsbergi Konrád, mint azt már említettük, egyes városokkal szemben szóvá is tette, most pedig Albertnek tett ezirányban előterjesztést. Ez oda irányult, hogy bocsásson ki a király rendeletet a birodalmi városokhoz, melyben szigorú büntetés terhe alatt hagyja meg azoknak, hogy a zsidók letelepedése elé akadályokat ne gördítsenek, hanem fogadják be azokat falaik közé és engedjék meg nekik az ott tartózkodást. Weinsbergi Konrád meg volt győződve arról, hogy egy ilyen rendeletnek a kibocsátása maga után fogja vonni a zsidóknak nagyobb számbani beözönlését a városokba és számított arra, hogy különösen az olasz részekről fog nagyobb mérvű bevándorlás megindulni, ami a birodalmi bevételek emelkedését és így az általános pénzügyi helyzet javulását fogja eredményezni. Fel is sorolja az augusztus 1-i instrukciókban azokat a városokat, melyekhez az ilyen rendelet intézendő volna. Ezek: Augsburg, Ulm, Ravensburg, Rottweil, Überlingen, Zell a bodeni tó mellett, Memmingen, Pfullendorf, Buchhorn, Esslingen, Reutlingen, Gemünden, Halle, Bieberach, Heilbronn, Wimpfen, Wille, Nördlingen, Dinkelsbühl, Weissenberg, Allen, továbbá a rajnai városok közül: Schaffhausen, Basel, Strassburg, azonkívül Speyer, Mainz, Frankfurt, Friedberg, Geilnhhausen, a frank részeken: Nürnberg, Rothenburg a/d. Tauber, Schweinfurt, Weinsheim. Az instrukciót kísérő jegyzékben, mely a Gerber részére adandó leveleket sorolja

¹ A küldönc útiköltségre 6 firtot kapott. Az 1850-i számadáskönyv, az 58. lapon.

² R, T. A. XIII. köt. 308. szám, 3. §.

fel, a savoyai herceghez és a birodalmi városokhoz intézendő levelek szintén szerepelnek.¹ Természetes, hogy a királyi rendelkezés kiadásával együtt járt volna a birodalmi és választófejedelemek által életbeléptetett rendkívüli zsidóvámoknak hatályonkívül helyezése, illetve megszüntetése, melyre vonatkozólag Weinsbergi Konrád szintén királyi rendelet kibocsátását hozta javaslatba.² Egyúttal Weinsbergi Konrád felhatalmazást kért a maga részére, hogy a birodalomnak veszendőbe ment jogai, kiváltságai és bevételei biztosítására úgy, mint régebben, most is a szükséges intézkedéseket tegye. Ez a felhatalmazás természetesen kiterjedt a zsidók fizette rendes adókra is.³

III.

Weinsbergi Konrádnak ezen, a zsidók letelepedésének megkönnyítését célzó előterjesztései Albert részéről csakhamar elfogadásra találtak. Már 1438 szeptember 9-én kiadta Albert erre vonatkozó rendeletét, melyben a királyi kamara érdekeire való tekintettel meghagyja az összes birodalmi városoknak, hogy a zsidókat falaik közül kiutasítani ne merészkedjék, hanem engedjék őket nyugodtan és háborítatlanul élni.⁴ Kendelete végrehajtásának ellenőrzésével Weinsbergi Konrádot bízta meg, akinek megadta az általa kért felhatalmazásokat is. Az egyik általános jellegű volt, 1438 november 2-án kelt Görlitzben, és benne felhatalmazást adott a birodalmi kamarásnak, hogy a birodalomnak feledésbe ment adóit és jövedelmeit újból érvényesítse, azokat behajtsa és évenként karácsony táján neki, a királynak vagy megbízottainak működése eredményéről beszámoljon.⁵ A másik, szintén november 2-án kelt felhatalmazás a birodalmi zsidókra vonatkozott. Weinsbergi Konrád felhatalmazást nyert az összes hátralékos zsidóadók és illetékek behajtására, valamint a zsidóközségek előjáróinak, rabbiainak kinevezésére és letevésére.⁶ Mindkét felhatalmazás, mutatis mutandis, megfelelt a régebben Zsigmond által adott hasonló felhatalmazásnak.

Weinsbergi Konrád e felhatalmazás alapján hozzáfogott a hátralékos zsidóadó behajtásához. A halbe Judensteuer és a Goldener Opferpfennignek régibb, hátralékos összegeiről volt itt szó. Néhány nappal a felhatalmazás kelte után, november 9-én Weinsbergi Konrád már szétküldte felhívását a birodalomban lakozó zsidókhoz, férfiakhoz és nőkhöz egyaránt. Közli velük, hogy az említett két adónemnek a következő Szt. Márton napján, illetve karácsony napján esedékes összegeinek, valamint az összes régibb hátralékoknak beszedésével Schweitzer Mózes és Fischl zsidókat bízta meg és felszólította a zsidókat a fizetések teljesítésére. Egyúttal tudatta velük, hogy nevezettek mint a király megbízottai tekintendők, akik fel vannak hatalmazva mindazok ellen, kik a fizetést megtagadják, teljes szigorral eljárni és velők szemben szükség esetén a birodalmi átkot is kimondani.⁷ Egy másik rendelete, november 25-ről, a birodalmi városokhoz volt intézve, melyeknek megküldte a király november 9-i rendeletét, meg-

¹ U. o. 308. szám., 4. és 29. pont és 309. szám 3. pont.

² U. o. 309. szám, 6. pont.

⁴ U. o. 308. szám, 26. pont és 309. szám 4. pont.

⁴ R. T. A. XIII. k. 347. szám.

⁵ U. o. 348. szám.

⁶ U. o. 348. a) szám.

⁷ U. o. 350. szám.

hagyva nekik, hogy a zsidóknak kiüzésétől tartózkodjanak, azoknak falaik között a tartózkodást engedjék meg, annál is inkább, mert a király a cseh és a lengyel eretnekek elleni háború miatt a zsidóadókból eredő bevételekre rá van utalva, melyre nézve az október 16-i nürnbergi tanácskozáson a zsidók megbízottaival megbeszélések folytak, mely alkalommal ezek ismét előálltak panaszaiikkal, hogy a városok őket erőszakkal kívándorlásra kényszerítik.¹

Az 1438. évi október-novemberi birodalmi gyűlésen tovább folytak a tárgyalások a zsidóadó körül. A júliusi tanácskozás alkalmával történt megállapodás az átalányösszegben, mint említettük, csak ideiglenes volt, ki lévén kötvé, hogy ahhoz a júliusi tanácskozásról távol maradt zsidóság is járuljon hozzá. Úgy látszik, az illetékes körök számoltak azzal, hogy ez a hozzájárulás nehézségekbe fog ütközni, s hogy a megegyezés fel fog borulni. Ezt következtethetjük a frankfurti városi tanácsnak 1438 november 6-án a nürnbergi birodalmi gyűlésen jelenlévő követéhez, Schwarzenberg Walterhez és Stralenberg Jánoshoz intézett leveléből. Ebből megtudjuk, hogy a frankfurti zsidóság a tanács közbenjárását kérte, hogy arra az esetre, ha a korábbi nürnbergi megállapodás elejtetnék, ne terheltesse meg túlságosan az új adóval. A tanács utasította is követeit, hogy ily értelemben igyekezzenek érvényesíteni befolyásukat, ha az ügy aktuálissá válik.² Hogy az átalányösszegben történt megállapodás tényleg kétségessé vált, ez kiténik abból a levélváltásból is, mely 1438 őszén Weinsbergi Konrád és a frankfurti városi tanács között lefolyt. Weinsbergi Konrád 1438 őszén, a vásár alkalmával Frankfurtban tartózkodott, mely alkalommal királyi szükségletekre 300 frtot vett fel kölcsön a frankfurti zsidóktól, melynek biztosításául a saját tulajdonát képező ezüstneműt, tálakat és kupákat zálogosította el. 1438 decemberében Weinsbergi Konrád két ízben is azzal a kéréssel fordult a városi tanácshoz, hogy miután neki az elzálogosított ezüstneműekre a királynak Baselbe érkezése miatt, sürgősen szüksége volna, járjon közbe a tanács, hogy a zsidóság neki azokat kiadja. Úgy látszik, Weinsbergi Konrád a kölcsönösszeget nem szándékozott visszafizetni, hanem azt a zsidóadóba kívánta beszámítani. Ez lehetett az oka annak, hogy a zsidóság Weinsbergi Konrád kérését kereken elutasította, amit a városi tanács 1439 január 9-én tudatott vele.³

Hogy az október-november havi birodalmi gyűlés alkalmával tényleg folytak megbeszélések a zsidó koronázási adó körül, azt Weinsbergi Konrádnak december 27-én Winterthur városához intézett levele egész világosan mutatja. Ebből megtudjuk azt is, hogy ez az újabb vagyonadó a városi zsidóság körében nem egy helyt elvándorlási mozgalmat váltott ki. Winterthurban Ábrahám zsidó vagyonának jórészét átmentette olasz földre és megmaradt vagyonával 1438 végén maga is elvándorolni készült. Weinsbergi Konrád december 27-i levelében felhívja a várost ennek megakadályozására, mielőtt a harmadpfennig lerovása meg nem történt. Ugyanily rendelet ment Breisach, Mellingen és Konstanzhoz is és feltehető, hogy ezeken kívül még más városok is kaptak hasonló felszólítást. E levelekben Weinsbergi Konrád utalt arra, hogy ezt a harmadpfennig vagyonadót már két birodalmi gyűlés alkalmával – július és

¹ U. o. 351. szám.

² U o. 349. szám.

³ A levelek Janssen, Frankfurts Reichskorrespondenz I. köt., 826., 835., 839-számok.

október-november – megtárgyalták és hogy ebben az ügyben még egy harmadik tanácskozást is fognak tartani az 1439 február 22-re ugyancsak Nürnbergbe hirdetett birodalmi gyűlés alkalmából.¹ Ebből a levélből látjuk, hogy az adó előli menekülés sok helyt megnyilatkozott, ami, ha nem akadályozzák meg, tényleg alkalmas volt az egész adózás sikerét kétségessé tenni.

Az 1438. évi harmadpfennig vagyoadót, mint láttuk, a király hadivállalataival indokolták meg. Minthogy a tárgyalások 1438-ban végleg befejezést nem nyertek, Weinsbergi Konrád ez alkalommal is ahhoz az általános szokáshoz folyamodott, hogy az adóra előleget vett fel. Az imént említett frankfurti eseten kívül még egy esetről van tudomásunk. Az 1438/39 fordulóján Weinsbergi Konrád három konstanzi zsidótól, Rheinfeldeni Salamontól, Schaifhauseni Löwtől és egy bizonyos Gábor nevűtől 200 rajnai forintot vett fel kölcsön a király szükségleteire. A kölcsönügy körül levélváltás folyt közte és a három zsidó között, akik okleveles biztosítékot kértek a birodalmi kamarástól.² Weinsbergi Konrád 1439 január 14-én megküldte nekik a kívánt biztosítólevél szövegét, melyet különben a három zsidó maga fogalmazott meg. Ebben a levélben megígéri, hogy a kölcsönvett 200 forintot a király által a zsidóságra most kivetett adónak rájuk eső részébe bele fogja számítani. Az esetben pedig, ha a megegyezés az adó ügyében a zsidóság megbízottaival nem jönne létre, Weinsbergi Konrád kötelezi magát, hogy akkor ezt az összeget nevezett hitelezők kívánsága szerint vagy Konstanzban, vagy Schaffhausenben vissza fogja fizetni.³ Hogy miképpen alakult később ez az ügy, nem tudjuk.

Weinsbergi Konrád, mint tudjuk, az 1438-i tárgyalásokról beszámolt Albert királynak és tudatván vele, hogy a zsidókkal megállapodott egy általányösszegben, a király jóváhagyását kérte ehhez.⁴ Az 1439 február 22-re összehívott birodalmi gyűlésen kellett volna ezt az ügyet véglegesen elintézni. Úgy látszik, az október-novemberi tanácskozáson szintén sokan hiányoztak a zsidók képviselői közül s ezért vált szükségessé ez az újabb tanácskozás. Lehet, hogy a zsidóság passiv resistentiával kísérelte meg az adózás megghiúsítását. A kölni érsekről tudjuk, hogy a zsidók képviselőit nem akarta elengedni a nürnbergi tanácskozásra. Weinsbergi Konrád ezt megtudva – tekintettel arra, hogy a kölni érsek zsidói voltak a leggazdagabbak – 1439 február elején levél útján kereste meg az érseket, hogy a zsidók képviselőinek az utazást Nürnbergbe engedje meg.⁵ Albert király az adó ügyében február 22-én intézett levelet Weinsbergi Konrádhoz.⁶ Felhatalmazta őt, hogy amennyiben a zsidóság hajlandó most mindjárt 20.000 frotot lefizetni, a másik 20.000 frotot pedig húsvét és pünkösd között Nürnbergben letenni, akkor kösse meg velők a végleges megegyezést. Ha azonban a zsidóság a fizetési módozatra nem volna hajlandó, akkor a király sem állja a kötött megállapodást. A további fejlemények-

¹ U. o. 352. szám.

² Levelök kivonata u. o., 704. oldal 2. jegyzet.

³ Ez kitűnik Albertnek február 22-i leveléből.

⁴ U. o. 853. szám.

⁵ A levél vivője 6 frot útiköltséget kapott. Számadáskönyv, 1850-i kiadás, az 57. lapon.

⁶ A levél tartalma Kerler, Zur Geschichte der Besteuerung der Juden durch Kaiser Sigmund und König Albrecht IL a Zeitschrift für die Geschichte der Juden in Deutschland III. köt. a 119. oldalon.

ből azt látjuk, hogy a februári birodalmi gyűlésen a végleges megállapodás nem jött létre. Albert 1439 május 1-én újabb felhatalmazást adott Weinbergi Konrának, hogy a zsidó koronázási adó ügyében a király helyett a zsidókkal tárgyaljon és az adó behajtását eszközölje. A levélből megtudjuk azt is, hogy a király két újabb határnapot tűzött ki a tárgyalásokra. A zsidóság egyik részét 1439 július 25-re Nürnbergbe, a másikat augusztus 24-re Mainzba hívta meg.¹

Weinsbergi Konrád július 25-én meg is érkezett Nürnbergbe, hol augusztus 6-ig tartózkodott. A zsidóság képviselői elég szép számban jelentek meg. Így a kolmari zsidók részéről Ábrahám zsidó (és talán egy bizonyos Süss zsidó), a steini zsidóság részéről Ábrahám zsidó, képviselve voltak továbbá a müncheni, pfaifenhofeni, bopfingeni zsidók és alkalmasint jelen voltak a feldkirchi és mellingeni zsidók képviselői is. Meg voltak hívva a zürichi, ulmi és quedlinburgi zsidók is. Ulm városa 1439 június 10-én tudatta Alberttel, hogy gondoskodni fog, miszerint a zsidók képviselői Nürnbergben megjelenjenek. Hasonló értelemben írt július 11-én Quedlinburg városa is Albertnek. Tárgyalt továbbá Weinsbergi Konrád ez alkalommal a bambergi zsidókkal, kiknek rabbijához, Jakabhoz két ízben is küldött levelet, érintkezésbe lépett Augsburg városával, továbbá Eothenburg a/d. Tauberrel, hová Truchsess Jánost és Miklóst küldte, nemkülönb a schweinfurti zsidókkal Endres Trossler kiküldöttje útján.²

A tárgyalások eredményéről Weinsbergi Konrád számadáskönyve ad felvilágosítást. A konstanzi zsidóság a már kölcsönadott 300 frton kívül az adó fejében újabb 300 frtot ajánlott meg, a steini zsidóság 10, a pfaifenhofeni 20, a bopfingeni 20, a mellingeni 20, a feldkirchi zsidóság 30 frt fizetését vállalta magára. A müncheni zsidóság 144 frtot vállalt, azonkívül az egyik, névleg meg nem nevezett müncheni zsidó még külön 36 frtot. Úgy látszik, hogy a tárgyalásokban Weinsbergi Konrád mellett résztvett Fischl zsidó is, kinek kiadásait 4 frtnyi összegben Weinsbergi Konrád megtérítette, és egy bizonyos Bynysche zsidó, aki szintén 4 frtot kapott költségei megtérítéseképpen.³

Weinsbergi Konrád ezután megtette az intézkedéseket a megajánlott összegek beszedésére. A müncheni zsidók megajánlotta 144 frtot váltóra vette fel, melynek költségei 4 frtot tettek ki.⁴ A többi összegek beszedésével Péter wiesensteigi vogtot bizta meg. A számadáskönyvből megtudjuk azoknak a zsidóknak neveit is, akiktől Péter a pénzt átvette. Ezek voltak Konstanzban Löw zsidó-, Steinben Ábrahám, Kolmarban Ábrahám, Feldkirchben Obelin, Mellingenben Mózes zsidó. Hogy ki volt Pfaifenhofenben a megbízott, azt a számadáskönyv nem mondja meg. Pfaifenhofennc különben tetemes eltérés mutatkozik az adóösszeg tekintetében, A megállapodás 20 frtra szólott, ellenben a számadáskönyvben ott, ahol a Péter által beszedendő összegek vannak felsorolva. 56 frt van feltüntetve. Az eltérés magyarázatára hiányzik minden támpontunk.⁵

Péter volt azonkívül meg volt bízva nevezett zsidóktól a Weinsbergi Konrádot megillető összegeket is beszedni. Ezek kitétek Konstanz

¹ Wiener, i. m. 246. lap 214. szám.

² Minderre Weinsbergi Konrád számadáskönyve ad felvilágosítást, mely a különkdijakat is elkönyveli. Ezek 1, ÍVj és 2 frt között váltakoznak.

³ A számadáskönyv 71., 72. és 78. lapjain.

⁴ U. o. 75. oldal.

⁵ U. o. 77. oldal.

részéről 30 frot, Kolmar részéről 2 frot, Feldkirch részéről 1 ½ frot, Mellingen részéről 1 frot, Pfaffenhofen részéről 2 ½ frot és 1 frot-ot.¹

A júliusi nürnbergi tanácskozásról Weinsbergi Konrád szintén beszámolt Albert királynak. Augusztus 4-én Finsterlohri Kunót küldte Alberthez, akit úgy a zsidóadó, mint a baseli zsinat ügye felől – melynek protektora volt – informált. Albert akkor Szegeden tartózkodott és tekintettel a hosszú útra. Weinbergi Konrád a kiküldöttnek elég tekintélyes összeget 150 frot adott útiköltségre. Azonkívül ellátta őt hitellel, melyre, ha pénze útközben kifogyna, a kereskedőktől pénzt vehessen fel és külön még 33 frot kölcsönzött neki.²

A nürnbergi tanácskozás alatt Weinsbergi Konrád előkészítette az augusztusi mainzi tanácskozást is. Káplánját, Jánost előre küldte Mainzba, hogy a zsidóságot figyelmeztesse, miszerint augusztus 24-re van a tanácskozás kitűzve, s hogy nekik augusztus 20-tól kezdve *salvus conductus* van adva. Élelmezési költségekre 2 frot adott neki. Fischl zsidót, aki mint látszik AWeinsbergi Konrád jobbkeze volt az egész adózási akcióban, augusztus 9-én a Eajna-vidéki zsidókhöz küldte ki. Fischl körútja augusztus 28-ig tartott, költségei 8 frot tettek ki. Maga Weinsbergi Konrád augusztus 21-én indult el Mainz felé, 100 frot útiköltséggel zsebében. Mainzban augusztus 28-ig tartózkodott, mely idő alatt összesen 41 frot adott ki.³

A mainzi tanácskozás azonban eredménytelen maradt. Weinsbergi Konrád kénytelen volt augusztus 24-én a királlyal tudatni, hogy a zsidóság képviselői nem jelentek meg, és így eredmény nincsen. Ennek okát abban találta, hogy a zsidóság nagyrésze – a mindenütt megnyilatkozó üldözés miatt – önként elvándorolt, vagy kiűzetett a birodalmi városokból. Weinsbergi Konrád tett ugyan intézkedéseket az adó biztosítására, így Augsburgban és a bodeni tó környékén fekvő egyes városokban lefoglaltatta az elköltözött zsidók visszahagyott vagyonát és még kinnlévő követelését, de egyúttal további intézkedéseket kért a királytól.⁴ Augusztus 28-án hagyta el Mainzot és Frankfurtba ment, hol négy napig tartózkodott.⁵ Itt érintkezésbe lépett a városi tanáccsal és sikerült is neki megegyezésre jutni a frankfurti zsidókkal, névleg Mosse rabbival, Emriche Smohellel, Epenstein Jakob özvegyével Hefével, fiával Simonnal, vejével Cronenberger Meyerrel és Friedbergi Sámsonnal, akik végül is készen voltak átalányösszeg fizetésére.⁶ Ez bizony nagyon sovány eredmény volt és ezért Weinsbergi Konrád elhatározta, hogy újabb tanácskozást fog tartani.

Szeptember 1-én éjjel Weinsbergi Konrád Wormsba érkezett az adó ügyében. Itt maradt szeptember 3-ig, mely idő alatt 11 frot költött. Vele volt Fischl zsidó is, aki azután Weinsbergi Konráddal együtt Heidelbergbe ment.⁷

A mainzi kudarcot Weinsbergi Konrád azzal igyekezett palástolni, hogy a királyi meghívólevél elkésve érkezett a címzettekhez és ezért a közép- és felsőrajnai zsidókat október 25-ére Wormsba újabb tanácskozásra hívta meg, melynek sikere érdekében mindent elkövetett. Meghívó-

¹ U. o 77. oldal.

² U. o. 75. oldal.

³ U. o. 78-79. oldal.

⁴ Kerler, i. li. 110. oldal.

⁵ Költségei a négy nap alatt 34 frot tettek ki. Számadáskönyv, 80. oldal.

⁶ Kerler, i. h. 120. oldal.

⁷ Számadáskönyv, 80. oldal.

⁸ Kerler, i. h. 120. oldal.

kát menesztett Landauba, Hartenburgba, István bajor herceghez, a speauri püspökhöz, a badeni örgrófhöz, a strassburgi püspökhöz, Ottó bajor herceghez, pfalyegrófhöz, egyes birodalmi városokhoz, továbbá az elsassi részekben a leiningeni, wirnburgi és buschleuteni grófokhoz, Oppenheim városához és Villingenhez, ő maga pedig személyesen Besigheimbe ment.¹ A wormsi tanácskozás terve azonban nem mindenütt találkozott tetszéssel. Egyesek ugyan, így a strassburgi püspök, Oppenheim városa intézkedtek, hogy zsidók Wormsba menjenek, de sokan hidegen fogadták az egész tervet. István rajnai pfalzgróf pl. egész kurtán tudatta Weinsbergi Konráddal, hogy területén zsidók nem laknak s hogy ő nem is óhajtja, hogy zsidó alattvalói legyenek.²

A wormsi tanácskozás azonban váratlanul elmaradt. Szeptember végén Weinsbergi Konrádot sürgősen Baselbe szólították a zsinat ügyében, és ennek mint zsinati protektor kénytelen volt eleget tenni. Október 3-án lemondta tehát a wormsi tanácskozást.³ Úgy látszik azonban, hogy nem mondta le azt mindenütt, de lehet, hogy más okok is játszottak közbe, elég az hozzá, hogy október végén káplánját, Gerber Jánost és Vandler Gerhardot 12 firt útiköltséggel útnak indította Wormsba. Ezt mutatja, hogy számított arra, hogy a meghívottak egyrésze ott mégis meg fog jelenni.⁴

Amidőn e két megbízott útnak indult Wormsba, Albert napjai már meg voltak számlálva. Október 27-én bekövetkezett halála, de ez nem jelentette egyúttal az adózás megszűntét. Halálával megszűnt ugyan a jogcím a koronázási adó beszédésére, azonban az illetékes körök nem szándékoztak az abból várható tekintélyes bevételről lemondani.

Albert halála után az aranybulla rendelkezései értelmében Lajos rajnai pfalzgróftól illetve meg a birodalmi vikariatuság gyakorlása a rajnai és sváb részekben, valamint a frank jog alá tartozó területeken. Mint-hogy Lajos még kiskorú volt, helyette a vikariusi jogokat, ugyancsak az aranybulla rendelkezéseinek megfelelőleg, Ottó pfalzgróf gyakorolta, aki röviddel a halálhír megérkezése után érintkezésbe lépett Weinsbergi Konráddal, kinek kezében futottak össze az utóbbi 25 év alatt a birodalmi adóügyek számai. Weinsbergi Konrád akkor Frankfurtban tartózkodott s amint megtudta Albert halálát, – a hír november 10-én érkezett Frankfurtba – felkereste az ott időző három egyházi választót, akikkel a baseli zsinati protektorátus ügyében tárgyalt. Ezt a tisztséget Weinsbergi Konrád 1439 január 4-e óta viselte, de már hónapok óta nem mutatkozott Baselen. Albert halálával fölmerült az a kérdés, vajjon e tisztség megszűntnek tekintendő-e vagy sem? A három egyházi választóval folytatott tanácskozáson az a felfogás alakult ki, hogy Weinsbergi Konrádnak e tisztsége továbbra is fennáll.⁵ Körülbelül ugyanakkor vehette Weinsbergi Konrád kézhez Ottó pfalzgróf értesítését, mely szerint a pfalzgróf őt a birodalmi főkamerasi méltóságban ugyanazon fizetéssel, melyet Albert idejében húzott – évi 1500 firt – meghagyja.⁶ November 23. és 25-e között Ottó pfalzgróf személyesen tárgyalt Weinsbergi Kon-

¹ Számadáskönyvei 81-82. oldal.

² Kerler i. h. 120. oldal, 3. jegyzet.

³ Számadáskönyv, 83. oldal.

⁴ U. ott.

⁵ R. T. A. XV. köt. 1. sz. 1. §.

⁶ U. o. 3, szám. 2. §.

ráddal Heidelbergben.¹ Ez alkalommal az adókérdés került megvitatás alá és pedig úgy a birodalmi rendes adó, mint a koronázási adó és a goldener Opferpfennig, mely utóbbi az év vége felé volt esedékes. Ott pfalzgróf minden tekintetben rá volt utalva a birodalmi főkamásra, nemcsak azért, mert a birodalmi adózás bonyolult rendszerében ő ismerte ki magát a legjobban, hanem azért is, mert a koronázási adó tekintetében a pfalzgrófnak és kancelláriájának nem állott semminemű adat rendelkezésre. A heidelbergi tanácskozás alkalmával a pfalzgróf és a főkamaras megállapodtak a koronázási adó beszedése tekintetében. Weinsbergi Konrád ekkor átadott egy jegyzéket a pfalzgrófi kancelláriának, valószínűleg annak András mester nevű hivatalnokának. Ez a jegyzék felsorolja a birodalmi zsidóközségeket, s egyúttal tájékoztat arról, hogy miképpen kontemplálta Weinsbergi Konrád velük szemben a további eljárást.²

E szerint a birodalmi zsidóközséget két részben újabb tanácskozásra hívták volna meg. Az első csoportba tartoztak a mainzi, kölni, trieri, speyeri és strassburgi érsekek, illetve püspökök területein lakó zsidók. A világi urak a következők: Ottó és István bajor hercegek, a badeni örgróf, a bergi herceg, a hesseni tartománygróf, a német lovagrend nagymestere, a württembergi, leiningeni, virneburgi, wertheimi, solmsi, hanau, rienecki grófok, az elsassi terület, a röteln örgróf és Ottó neuenbaumburgi raugróf, nemkülönb az isenburgi, eppensteiniésrappoltsteini urak és Erbach Schenk Konrád. A városok a következők; Oppenheim, Frankfurt, Worms, Friedberg, Geilnhausen, Wetzlar, Heilbronn, Ulm, Gemünden, Villingen és Rothenburg a Neckar mellett. A második csoportba tartoztak a salzburgi, regensburgi, würzburgi, bambergi, eichstädti és augsburgi püspökök, a brandenburgi örgróf, Henrik, János és Lajos bajor hercegek, a magdeburgi érsek, a schwarzburgi, hennebergi és castelli grófok, Nürnberg, Regensburg, Nördlingen, Weissenburg, Gemünden, Bopfingen, Schweinfurt, Dinkelsbühl, Rothenburg a Tauber mellett és Erfurt városok kerületei. Ebből látjuk, hogy az első csoport a felső- és alsórajnai és az elsassi területeket és a sváb területek egy részét foglalta magában, a másik csoport pedig a sváb területek második részét, a salzburgi, bajor, frank és thüringiai területekkel. Az első csoportba tartozókat Weinsbergi Konrád Heidelbergbe, a többieket Nürnbergbe kívánta összehívni, hogy az adólefizetése végett velük tárgyaljon. A két tanácskozási nap közt 8-10 napi időköz lett volna, a határozatot ebben a kérdésben Weinsbergi Konrád különben a vikáriusra bizta. Természetesen azok, akikkel a meg egyezés már létrejött volt, – így pl. a wormsi, heilbronn, a magdeburgi érsek és a schwarzburgi gróf zsidói – a meghívásból ki voltak véve. A szász, meissen, thüringiai grófok és az osztrák hercegi zsidókkal a meg egyezés még Albert által köttetett meg.

A Weinsbergi Konráddal létrejött megállapodás folyományaképp november 25-kele szétmentek a pfalzgróf meghívói az egyes zsidóközségek uraihoz. Két ilyen meghívó szövege maradt ránk. Az egyik Gerhard Jülich-bergi herceghez a heidelbergi, a másik Nördlingen városához a nürnbergi tanácskozásra. E meghívókból megtudjuk, hogy mindkét tanácskozás egy és ugyanaz napon, 1440 január 8-án volt meg-

¹ L. az időpont megállapítására nézve u. o. 15-16. oldal.

² A jegyzék R. T. A. XV. kötet, 2. szám.

tartandó.¹ A teljesített fizetést a pfalzgróf mint vikárius nyugátza volna.²

A meghívólevelek szétküldése természetesen a pfalzgrófi kancelláriának volt a feladata. Az ebből eredő kiadásokat Weinsbergi Konrád a kamarai bevételekből ígérte megtéríteni.³ A meghívók elküldése után Weinsbergi Konrád is kiküldötte a maga megbízottat, valószínűleg Baldersheimi Truchsess Jánost. 1439 december 1-én kelt megbízólevele Truchsess részére, melyben Nördlingen városával tudatja, hogy meghatalmazta őt az esedékes birodalmi adó beszedésére.⁴ December 3-án kelt Weinsbergi Konrád instrukciója a birodalmi adó és a zsidóadó ügyében kiküldött megbízottja részére s minthogy ebben a többek között Nördlingen is szerepel, az instrukció kétségkívül Truchsess János részére szól. Ebben a közte és az augsburgi zsidók közt lefolyt tárgyalásokról informálja őt, amelyekről mindjárt szólni fogunk.⁵

A heidelbergi és nürnbergi tanácskozásokat összehívó levelekre bírjuk egyeseknek a válaszát. E válaszokból azt látjuk, hogy úgy, mint előbb, ez alkalommal is élénk ellenkezést váltott ki az adóztatási kísérlet. Dietrich mainzi érsek már december 6-án válaszolt Lajos pfalzgrófnak. Levelében kifejtette, hogy a mainzi zsidók a római császárok kiváltságlevelei értelmében mindennemű megadóztatástól mentesek és így a harmadpfennig fizetésére sem kötelezhetők. Az érsek azonban még tovább megy. Megjegyzi, hogy a pfalzgróf leveléből értesült, hogy a bekövetelt harmadpfennig beszolgáltatása nem történt meg a maga egészében, amiből tehát az érsek arra következtet, hogy egy részét ennek az összegnek Weinsbergi Konrád már beszedte. Erre nézve megjegyzi az érsek, hogy a császári kiváltságok értelmében mindennemű zsidóadóból, melyek az uralkodót illetik, az érseket a tizedpfennig illeti meg, mint a birodalmi főkancellárt. Erre való hivatkozással kéri a pfalzgróft, utasítsa Weinsbergi Konrádot – kinek ebbeli igényét különben már bejelentette volt – hogy az általa már beszedett zsidóadóról számoljon le és az érseket megillető tizedpfenniget szolgáltatassa neki ki.⁶ Ulm városa 1439 december 12-én irt Frankfurtnak a birodalmi adó és a harmadpfennig ügyében. Utóbbira nézve megjegyezte, hogy a városban lakozó, számra nézve amúgy is kevés zsidóság már eleget tett volt Albert felszólításának és megbízottakat küldött volt az akkori tárgyalásra. Így tehát az ulmi zsidókat nem terheli mulasztás, mindamelllett az újabb felhívást közölni fogja velük s reméli, hogy a zsidók meg fogják tenni kötelességüket.⁷ Nürnberg városa december 16-án válaszolt a pfalzgrófnak. A válasz szerint a város közölte a zsidókkal a pfalzgróf felhívását, de azt a választ nyerte a zsidóközségtől, hogy a nürnbergi zsidók sohasem fizették a harmadpfennig adót sem a királynak, sem helyettesének, sem más valakinek, ők csak arra vannak kötelezve, hogy ha a király választása után először jön Nürnbergbe, a királyi konyhára ajándékot szolgáltatnak be. A tanács ennek alapján kéri a pfalzgróft, hogy a zsidókat ne zaklassa tovább az új adóval.⁸ E kevés adatból látjuk tehát azt, hogy a kísérlet

¹ U. o. 6. és 7. számok.

² U. o.

³ U. o. 2. szára. 4. §.

⁴ U. o. 14. szám.

⁵ Az instrukció R. T. A. XV. köt. 18. sz. A zsidóadóra a 7-15. §§ vonatkoznak.

⁶ R. T. A. XV. köt. 21. szám.

⁷ U. o. 29. szám.

⁸ U. o. 33. szám.

a harmadpfennig beszédére általában ellenzékkel találkozott. Valószínű, hogy a heidelbergi és nürnbergi tanácskozások épp ezért nem is tartattak meg. A heidelbergi és nürnbergi tanácskozásokra azok a zsidóközségek, melyekkel Weinsbergi Konrád még Albert idejében megegyezett volt, nem hívtak meg. Ilyenek voltak a frankfurti és augsburgi zsidók, valamint a szász és osztrák területek zsidóközségei. Ezek közül a frankfurti és augsburgi zsidók most felszólítást kaptak, hogy a megegyezett összeget fizessék le a főkamrás kezeihez. Mindkét felszólítás november 25-én kelt.¹

Fentebb említettük, hogy Weinsbergi Konrád 1439 augusztus végén a frankfurti zsidókkal megegyezésre lépett, mely szerint azok a harmadpfennig fejében 600 forintnyi átalányösszeg lefizetését vállalták magukra azon feltétel alatt, hogy Weinsbergi Konrád királyi kiváltságlevelet eszközöl ki számukra, mely nekik ily rendkívüli megadóztatás alól mentességet ad. Ezt minden valószínűség szerint úgy kell érteni, hogy a mentesség vagy Albert egész uralkodására, vagy csak bizonyos számú évekre szólt volna. Ilyen privilégiumot annak idején Zsigmond is többet állított ki. November 26-án Hans Truchsess útnak indult Frankfurtba, hogy az adó ügyét rendbe hozza.² A frankfurti zsidóság ugyanis akkor, amidőn ezt a megegyezést Weinsbergi Konráddal létesítette, megállapodott vele abban, hogy az átalányösszeg felét, 300 frtot lefizeti neki rögtön, melynek fejében a főkamrás ezüstneműeket tesz le zálogul. A zálogtárgyakat és a második 300 frtot a zsidóság a frankfurti városi tanácsnál helyezi letétbe és ha a királyi kiváltságlevelet kézhez veszik, a tanács ki fogja adni a zálogtárgyakat és a 300 frtot a főkamrásnak. A pfalzgrófnak november 25-i levelére a zsidóság december 3-án felelt és előadva részletesen a megegyezést, megjegyezték, hogy a kilátásba helyezett kiváltságlevelet mindeztideig nem kapták meg és így nem hajlandók a zálogtárgyakat és a hátralékos összeget a városi tanács által kiadni. Ezt a levelet a városi tanácsi irodában fogalmzták meg és ebből következtethetjük, hogy annak tartalmát a tanács a zsidókkal megtanácskozta, miután a városnak is érdekében állott, hogy a zsidóság további rendkívüli megadóztatásoktól ment legyen. A város különben ugyanaznap maga is levelet intézett a pfalzgrófhoz, melyben tudatta volt, hogy a november 25-i meghagyás vétele után összehívta a zsidókat és Truchsess János jelenlétében tárgyalt velök s válaszukat csatoltan megküldi a pfalzgrófnak.³ Truchsess küldetése ilyformán eredménytelen maradt. III. Frigyes megválasztása után Weinsbergi Konrád kísérletet tett az új uralkodónál, hogy elzálogosított ezüstneműit visszakaphassa. Megbízottá, Ofifenburg Hermann 1440 április havában a királynak tett előterjesztésében arra kérte a királyt, hogy utasítsa a frankfurti zsidókat a zálogtárgyak visszaadására, aminek fejében a király elengedi nekik a hátralékos 300 frtot. Úgy látszik, ennek az előterjesztésnek sem volt eredménye, mert Weinsbergi Konrád 1440 október 6-a után újabb megbízottai útján megismételte a kérelmet, de ekkor is eredmény nélkül.⁴

Augsburg városával Weinsbergi Konrád 1439 július végén Nürnbergben tárgyalt. A megjelentek akkor azzal igyekeztek magukat kivonni az

¹ R. T. A. XV. köt. 5. és 8. számok.

² L. erre Weinsbergi Konrád feljegyzését u. o., 10. szám, 1.

³ R. T. A. XV. köt. 17. és 18. számok.

⁴ U. o. 167. szám 4. § és 270. szám 45. §.

adózás alól, hogy az áugsburgi zsidók közül többen kiűzettek a városból, úgy hogy nem tudják, kire lehet számítani a harmadpfennig fizetése tekintetében. Weinsbergi Konrád erre augusztus 5-én utasította a várost, hogy a városokból kiűzött, valamint a még ott maradt zsidók összes vagyonát foglalja le.¹ Miután pedig időközben Albert meghalt, az aranybulla határozatai értelmében a lefoglalt vagyon és birtok feletti rendelkezés a vikáriust illette meg. Erre való hivatkozással utasította november 25-én a pfalzgróf Augsburg városát, legyen segítségére Weinsbergi Konrádnak vagy megbízottának az áugsburgi zsidóság által Albert királynak tartozott harmadpfennig beszédésében.² Az utasításban, melyet Weinsbergi Konrád december 3-án Truchsess János részére kiállított, utasította Truchsessst, hogy ezt a harmadpfenniget is megtárgyalja velők és igyekezzék azt velők legjobb belátása szerint rendbe hozni. Ha megegyezik velők, akkor haladékat adhat nekik a fizetésre 1440 február 2-ig, esetleg 23-ig s az összegről szóló nyugtáját tegye le a városi tanácsnál, melytől arról elismerést vegyen. Tájékoztatásul megjegyezte, hogy Zsigmond idejében a harmadpfennig fejében Augsburg 3.000 frtot fizetett. Ebben Weinsbergi Konrád tévedett, mert az összeg (1414 szeptemberében) csak 2.800 frtot tett ki, míg a császárkoronázáskori adó csak 1.200 frt volt. Weinsbergi Konrád utasította is Truchsessst, hogy ha másképp nem lehet, akkor érje le ez alkalommal is 1.200 frtot. Hogy Weinsbergi Konrád Augsburggal mit végzett, arra nézve nincsenek adataink.³

Az adóakciónak olaszországi részére két oklevél vet némi világot. Az egyik a savoyai hercegnek 1439 január 10-iki levele, melyben Weinsbergi Konráddal tudatja, hogy követeit, Gerber Jánost és Offenburg Pétert az őket megillető tisztelettel fogadta és előterjesztésükre megfelelő választ adott, melyet vele élőszóval fognak közölni.⁴ Közlebbi adatunk erről az üzenetről nincsen. A másik Albertnek 1439 május 29-én Budán kelt oklevele, melyben felhatalmazza Eich Jánost, hogy az olaszországi zsidók vagyonának $\frac{1}{3}$ részét, a régi szokásnak megfelelőleg beszédje.⁵ Ebből látjuk, hogy az adóakció kiterjesztése ez alkalommal az olasz (savoyai) részekre megtörtént.

Magyarországot, mint azt említettük, ez alkalommal szintén be akarták vonni az adóakcióba olyképp, – amint azt Weinsbergi Konrád tervezte – hogy Albert a maga helybeli megbízottaival szedesse be az adót. A NACHEM-jegyzék a Magyarországból várható összeget 3.000 frtra tette. Sajnos, az akció magyarországi részére semminemű adattal nem rendelkezünk.

A zsidóadó átalányösszege, mint említettük, 40.000 rajnai forintban állapított meg. Ez az összeg a háború előtti koronaértékre átszámítva 360.000 békebeli koronának felel meg. Ha pedig ezt dollár alapon átszámítjuk mai koronára,⁶akkor a 40.000 rajnai frt 5,578.960,000 koronának felel meg. A magyarországi zsidóktól előírányzott 3.000 rajnai frt pedig ugyanazon alapon számítva, körülbelül 415,422.000 koronának felel meg.

¹ U. o. 19. szám, Weinsbergi Konrád utasítása Truchsess Jánoshoz, 7. §.

² U. o. 8. szám.

³ U. o. 19. sz. 8-15 §§.

⁴ U. o. XIII. köt. 354. szám.

⁵ Wiener, i. m. 246. lap 216. sz.

⁶ 1924 október havi kulcs szerint.